

A szülői bánásmód összefüggése a konfliktuskezeléssel: nemi különbségek és nemi szerepek

MESKÓ NORBERT^{1,2*} – LÁNG ANDRÁS² – FERENCZHALMY RÉKA^{2,3} –
MIKLÓS KRISZTINA¹ – GLÖCKNER BARBARA¹

¹ Pécsi Tudományegyetem, Illyés Gyula Kar, Pedagógusképző Intézet, Szekszárd

² Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Pszichológia Intézet, Pécs

³ Pécsi Tudományegyetem, Pollack Mihály Műszaki Kar, Pedagógia Tanszék, Pécs

(Beérkezett: 2012. április 5.; elfogadva: 2013. január 11.)

Elméleti háttér: A konfliktuskezelés a pszichológia több területének érdeklődésére is számot tartó jelenség. A tudományos kutatásban főként az asszertivitással, illetve a kooperativitással jellemezhető viselkedési formákkal összefüggő egyéb tényezők hatását elemzik, míg az alkalmazott pszichológiában az említett viselkedések technikai kivitelezésére, tanulhatóságára fektetik a hangsúlyt. Számos vizsgálati eredmény számol be arról, hogy a biológiai nem, a nemi szerep és a kora gyermekkori élmények mind hatással lehetnek az egyén preferált konfliktuskezelési stratégiájára. *Célkitűzés:* Vizsgálatunk célja annak feltárása volt, hogy a biológiai nem, a nemi szerep és a szülői bánásmód miként függ össze a preferált konfliktuskezelési stratégiával. *Módszer:* A nemi szerep mérésére a Bem-féle Nemi Szerep Kérdőívet, a korai kötődés mérésére a Neveltetésem Emlékei Kérdőívet, a konfliktuskezelési stratégiák mérésére pedig a Thomas–Kilmann-féle Konfliktuskezelési Kérdőívet vettük fel 125 egyetemistával (65 nő, 60 férfi). *Eredmények:* Eredményeink szerint (1) a preferált konfliktuskezelési stratégia nem függ a biológiai nemtől, azonban összefügg a nemi szereppel: a nőiesebb egyének kooperatívabbak, a férfiasabbak pedig asszertívebbek. (2) A korai szocializáció hatással van a nemi szerepek alakulására és a konfliktuskezelési stílusra is: a magasabb szülői visszautasításról beszámolóknak maszkulinabbak és asszertívebbek, míg a magasabb szülői érzelmi melegségről beszámolóknak femininebbek és kooperatívabbak. (3) Amikor a nemi szerepre kontrollált parciális korrelációt számítottunk a szülői bánásmód és a konfliktuskezelés között, a próba megmutatta, hogy a nemi szerep közvetít a két tényező között. *Következtetések:* Mivel korábbi vizsgálatokban a nemiszerep-identitás és a prenatális gonadális hormonok között összefüggést találtak, azt feltételezzük, hogy eredményeink is biopszichológiai perspektívából értelmezhetők. A tanulmányban két lehetséges modellt vázolunk fel, amely bemutatja, hogy a magasabb tesztoszteronszinttel összefüggő férfiasabb nemi szerepidentitás miként kapcsolódhat össze az asszertívebb konfliktuskezeléssel és az érzelmileg elutasítóbb, kevésbé meleg szülői bánásmóddal.

Kulcsszavak: asszertivitás, kooperativitás, szülői bánásmód, nemi szerep, nemi hormonok

* Levelező szerző: Meskó Norbert, PTE BTK Pszichológia Intézet, 7624 Pécs, Ifjúság útja 6–10. E-mail: meskonorbert@meskonorbert.hu

1. Bevezetés

1.1. Konfliktus, kooperativitás, asszertivitás

A pszichológia régóta foglalkozik a konfliktus jelenségének kutatásával (pl. Deutsch, 1973) és alapvetően két nézőpontból közelíti meg a kérdést. A kutatások egyik iránya a személyközi konfliktusok mibenlétét próbálja leírni és olyan elméleti modellt alkotni, amely segítségével feltárható, tanulmányozható a konfliktus (mély)lélektani és viselkedéses háttere. A kutatások másik iránya az egyén által alkalmazott konfliktuskezelési stratégiák gyakorlati alkalmazhatóságával, taníthatóságával foglalkozik, és főként mint a személy fejleszthető interperszonális készségét tárgyalja. Míg előbbi inkább a tudományos pszichológia tárgyköréként érinti a konfliktus témáját, addig utóbbi az alkalmazott pszichológia (szervezeti és munkalélektan, pedagógiai pszichológia stb.) felől közelíti meg a jelenséget. A konfliktuskezelés azonban olyannyira része mindennapi életünknek, hogy a téma tanulmányozása közben nem is minden esetben lehetséges a fenti célok szigorú szétválasztása (De Dreu & Gelfand, 2008).

A személyek közötti érdekellettel, konfliktussal foglalkozó kutatások – akár elméleti, akár gyakorlati felhasználhatóság felől közelítették a kérdést – két fő dimenziót találtak, amely kapcsolatban áll a konfliktuskezeléssel: az egyik a versengés, a másik az együttműködés vagy kooperativitás (Schneider, Benenson, Fülöp, Berkics, & Sándor, 2011). A versengés és az együttműködés kapcsolatának elemzése rámutat, hogy a korábban egymást kölcsönösen kizáró működés helyett napjainkban inkább kevert stratégiákról beszélhetünk (Fülöp, 2001).

1.2. Nemi különbségek, nemi szerepek, nemi hormonok

A konfliktuskezelésben számottevő nemi különbséget találtak a kutatók (Holt & DeVore, 2005). A férfiak és nők közötti pszichológiai különbség adódhat egyrészt biológiai, másrészt társas okokból, attól függően, hogy a nemi eltérést alapvetően biológiai kondíciókkal (nemi különbségek) vagy a nemi szocializációval hozzuk összefüggésbe (nemiszerep-beli eltérések).

A nemek közötti és a nemen belüli különbségek egyik oka az egyének között mérhető nemiszerep-beli eltérés lehet. A szociális konstruktivista elméletek (pl. Chafetz, 1978) szerint a nemi szerep a szocializáció során alakul ki, amelyet valamelyest meghatároz a biológiai nem és minden olyan, a kultúra által előírt, nemi szerephez tartozó elvárás, amelyet az adott tár-

sas közegben nőiesnek vagy férfiasnak tartanak. A nemi szocializáció nézőpontjából a nemek között fellelhető különbségek tanulás útján alakulnak ki. Az egyén (aki biológiai neméből adódóan nőnek vagy férfinak születik) rövid idő alatt megtanulja, hogy milyen viselkedés, attitűd, vélekedés az, amely társadalmilag elfogadott a nők és férfiak számára, és eszerint a társas nemi norma szerint is fog viselkedni (Doyle & Paludi, 1998). E megközelítés szerint azt a konfliktuskezelési stratégiát alkalmazzuk, amelyik leginkább egybevág a biológiai nemünkről alkotott társadalmilag elfogadott viselkedéssel (Stockard & Lach, 1989).

Egy kulturális összehasonlító vizsgálatban Gneezy, Leonard és List (2009) például azt találta, hogy a kultúra szerepe meghatározó lehet a versengő viselkedésben mért nemek közötti különbségben. Két távoli társadalmat vettek görcső alá, a kelet-afrikai Tanzánia sztyeppéin élő maszajokat, akikre a patriarchális berendezkedés jellemző, valamint a matrilineális¹ Khasi törzset, melynek tagjai Indiában élnek. A patriarchátusban élő nők kevésbé voltak versengők a férfiakhoz képest (akárcsak a nyugati világban élő nők), a matrilineális kultúrában élő nők pedig versengőbbek voltak a férfiaknál. Valójában azt találták, hogy a khasi nők éppolyan kompetitívek voltak, mint a maszaj férfiak.

Az evolúciós pszichológia és a viselkedésgenetika az egyének közötti magatartásbeli különbséget a háttérben meghúzódó genetikai tényezőkkel magyarázza (Buss, 1994; Plomin, 2001). Eszerint a paradigma szerint a nemi különbségek azért alakultak ki a törzsfajlás során, mert a nőkre és férfiakra eltérő evolúciós nyomás nehezedett, amikor megoldást igyekeztek találni az olyan alapvető problémákra, mint a túlélés és a szaporodás.

A kihívás-hipotézis szerint (challenge hypothesis – Archer, 2006; Wingfield, Hegner, Dufty, & Ball, 1990) – amelyet eredetileg a monogám párási rendszerű madárfajokban tapasztalt tesztoszteron–agresszió összefüggés magyarázatára használtak – a tesztoszteron szintje a hímekben a párási időszakban megemelkedik, amely támogatja a szaporodással kapcsolatos viselkedést és élettani folyamatokat. A kihívás időszaka alatt a megemelkedett tesztoszteronszinttel összefüggő agresszívebb magatartás áll a hímek domináns, területfenntartó és partnert őrző viselkedésének háttérében

¹ A matrilineáris (az anyai örökösödést hangsúlyozó) kultúrákban a fiatal házaspár az asszony családjához közel (pl. annak szüleinél vagy annak falujában) telepedik le, és az anyagi javak öröklése is anyai ágon történik. Ezekben a kultúrákban a feleségekre szabadosabb, kicsapongóbb szexualitás jellemző, mint az apai származási vonalat hangsúlyozó társadalmakban. Ugyanis ilyen feltételek között, ha egy nőnek nem a férjétől születik gyermeke, az őt körülvevő családhoz az utódot akkor is vérségi kötelék fűzi, és az anyának nyújtott rokoni támogatás nem csökken.

(Wingfield és mtsai, 1990) Számos vizsgálat erősíti meg, hogy a kihívás-hipotézis alkalmazható más gerinces fajokra, többek között a főemlősökre is (Muller & Wrangham, 2004).

Az ember esetében számos fajspecifikus jellemző figyelembevételével tekinthetjük érvényes magyarázatnak a kihívás-hipotézist. A kutatók pozitív összefüggést találtak a tesztoszteronszint és az agresszió, a dominancia, az erőszakosság, valamint többek között a vezetői hajlamok között. Összességében elmondható, hogy fajunk esetében is kapcsolat mutatható ki a tesztoszteronszint és az erőszak alapú dominancia, valamint a preferált párválasztási stratégia között. A magasabb tesztoszteronszintet mutató férfiak hajlamosabbak az extravertióra, kockázatvállalásra, antiszociális viselkedésre és kevesebb stabil párkapcsolatuk van, ugyanakkor nyitottabbak az alkalmi szexuális kapcsolatok iránt (Archer, 2006).

Azonban a preferált konfliktuskezelési stílus nem egyértelműen és kizárólagosan függ össze a biológiai nemmel. Gayle, Preiss és Allen (1991) több tanulmányt összegző elemzésében azt találta, hogy bár a férfiak inkább jellemezhetők versengéssel, a nők pedig inkább kompromisszumkészséggel, az átlagos hatás mértéke viszonylag alacsony volt, és más stratégiák tekintetében (elkerülés, alkalmazkodás, együttműködés) nem is volt mérhető különbség a nemek között.

Amikor a vizsgálatokban valamilyen szempontból standardizálják a csoportot, nem mérhető szignifikáns nemek közötti eltérés az alkalmazott konfliktuskezelés tekintetében (Sorenson & Hawkins, 1995). Például Korabik, Baril és Watson (1993) azt találta, hogy női és férfi menedzserek nem különböznek egymástól az általuk preferált konfliktuskezelési stílus tekintetében, de különböznek azonos nemű, nem menedzser beosztású kontrollcsoportjuktól.

Az egyén által alkalmazott konfliktuskezelési stratégiák nem belüli eltérése valószínűleg mégis összefügghet a nemi hormonok hatásával. Egy vizsgálatban azt találták, hogy azok a nők, akik tesztoszteront kaptak, kevésbé voltak hajlandóak a másik szempontját figyelembe venni egy meg egyezést igénylő kétszemélyes feladathelyzetben (Wright & mtsai, 2012). Tehát úgy tűnik, hogy a nem belülről mérhető konfliktuskezelési stratégiák közötti különbség háttérben a tesztoszteronszintben mutatkozó egyéni eltérés is szerepet játszhat. Egy régebbi vizsgálatban egyetemista nők és férfiak különböző társas szituációkban való viselkedése és szervezetük tesztoszteronszintje közötti kapcsolatot elemezték (Dabbs, Bernieri, Strong, Campo, & Milun, 2001). Azt találták, hogy a magasabb hormonszint együtt járt a határozottabb, intenzívebb megközelítő viselkedéssel, valamint a másiktól függetlenebb, nyugodtabb, könnyedebb kommunikációval, míg

az alacsonyabb tesztoszteronszintű résztvevőket barátságosabbnak, figyelmesebbnek és idegesebbnek találták a független megítélők.

A tesztoszteron koncentrációjának köze lehet az egyén nemiszerep-identitásának alakulásához is. Számos vizsgálat számol be arról, hogy a gonádalis szteroidok hatása nem elhanyagolható tényező a nőiesnek és férfiasnak tartott személyiségvonások kialakulásában (Auyeung & mtsai, 2009; Collaer & Hines, 1995). Az önkitöltős technikát alkalmazó, nemiszerep-identitást mérő kérdőívek nőiesség és férfiasság skálái összefüggnek bizonyos személyiségvonásokkal. Míg a férfiak általában önérdék-érvényesítőbb és vetélkedőbb viselkedésről számolnak be, mint a nők, addig a nők a gondoskodással és szociabilitással összekapcsolódó vonásokban értékelik magasabbra magukat a férfiaknál (Fink, Manning, & Neave, 2004). Baucom, Besch és Callahan (1985) kapcsolatot talált felnőtt nők hormonszintje és nemiszerep-identitása között. Azoknál a részt vevő nőknél, akiket inkább nőies nemiszerep-elvárások jellemeztek, alacsonyabb tesztoszteronszintet mértek a kutatók, mint azoknál a társaiknál, akik férfiasabb nemiszerep-identitásról számoltak be.

1.3. Környezeti hatások, szocializáció, evolúció

Az egyén által alkalmazott konfliktuskezelési stratégia kialakulása háttérében komplex környezeti okok is szerepet játszhatnak (Cingöz-Ulu & Lalonde, 2007). A tanult tehetetlenség elmélete (Seligman, 1975) szerint, ha tartósan negatív külső ingerek érnek bennünket, amelyeket nincs módunk elkerülni, akkor passzív viselkedéssel reagálunk, amely mintegy a megküzdés feladását jelenti. A negatív családi légkör, a szülői bántalmazás olyan gyermekkori élmények lehetnek, amelyek szerepet játszhatnak a tanult tehetetlenség és a későbbi depresszió kialakulásában.

A környezeti hatásoknak ettől eltérő jelentőségét emeli ki az élettörténeti stratégiák elmélete (Draper & Belsky, 1990). Eszerint őseink arra szelektálódtak a törzsfejlődés során, hogy olyan változatos viselkedési stratégiákat használjanak, amelyek hatékonyan segítették a túlélést, a szaporodást és a növekedést. Az elmélet alapfeltevése, hogy az egyén mindig optimális megoldást igyekszik találni a környezeti problémákra. Tehát a fejlődés korai fázisában alkalmazott megoldás (pl. a szülői gondoskodás minőségének függvényében növelni a saját túlélési esélyt), hatással lesz a fejlődés egy későbbi fázisában meghozott döntésekre is (pl. a szülői viselkedés mintául szolgálhat a későbbi párválasztásban, illetve a saját szülői viselkedésben is). Az élettörténeti stratégiák elmélete szerint az egyén ki-

értékeli a környezeti feltételeket és ezek függvényében adaptív döntéseket hoz: az időt, energiát és erőforrást inkább testi fejlődésére vagy inkább a szaporodással kapcsolatos erőfeszítésre fordítja.

A szocializáció evolúciós modellje (Belsky, Steinberg, & Draper, 1991) szerint az egyéneket rugalmas döntéshozóknak tekinthetjük, akik életútjuk minden pontján döntéseket hoznak a rendelkezésükre álló erőforrások felhasználásának módjáról, amelyeket főként túlélésük és szaporodásuk maximalizálására fordítanak. A döntéseket a belső és külső környezet ökológiai szempontú összehangolása alapján hozzák az élőlények: olyan viselkedést alkalmaznak, amelyeket saját genetikai rátermettségük és társas/ anyagi környezetük által meghatározott lehetőségeik szempontjából a legkedvezőbbnek tartanak. Az egyes szituációkat kiértékelve az alternatívák közül a legelőnyösebb viselkedési módokat alkalmazzák, amelyek között ún. viselkedéses átkapcsolási mechanizmusokat (tradeoff) működtetnek (Borgerhoff Mulder, 2000). Ezen a mechanizmuson keresztül állítja be az egyed reprodukciójának (pl. szexuális élet megkezdésének idejét, rövid vagy hosszú távú partnerkapcsolatok preferálását stb.) és szülői ráfordításának (pl. utódszám, születések közötti intervallum stb.) a számára optimális formáját és mértékét, hiszen az erőforrások limitáltak, a szaporodás pedig energiabefektetéssel jár.

A fenyegető környezet hatására kialakuló magasabb tesztoszteronszint pontos mechanizmusa még nem ismert, ugyanakkor néhány kutatás foglalkozik ennek feltárásával. Josephs és munkatársainak (2012) eredményei azt mutatják, hogy egyes stresszhelyzeteket szimuláló vizsgálati elrendezések hatására megemelkedik a tesztoszteronszint a vizsgálati személyekben. Ezzel némiképp ellentétes eredményre jutott Kuzawa, Adair, Lee és McDade (2010), akik filippínó férfiak születését követő korai időszak biometriai adatait hasonlították össze a későbbi, fiatal felnőttkori mutatókkal. Eszerint a jobb anyagi körülmények között és az ezzel együtt járó higiénikusabb háztartásokban nevelkedett fiúk, akik anyatejes táplálásban részesültek, kevesebb emésztési problémát mutattak. Felnöve pedig korábban érték el a serdülőkort, magasabbak, izmosabbak és erősebbek voltak, valamint magasabb tesztoszteronszintet mértek náluk, mint a kedvezőtlenebb körülmények között nevelkedett fiúknál. Ezzel együtt korábban megkezdett szexuális életről és több szexuális partnerről számoltak be, mint a másik csoport tagjai. Ugyanakkor a lányok esetében nem találtak ilyen irányú összefüggést a kutatók a korai fejlődés és a későbbi mutatók között. Az eredmények megerősítik azokat az elképzeléseket, hogy a korai tapasztalatok nemenként eltérő módon hathatnak a későbbi fejlődésre.

2. A vizsgálat célja és hipotézisei

Vizsgálatunk célja annak feltárása volt, hogy az egyén által preferált konfliktuskezelési stratégia (az együttműködés és versengés dimenzióiban kifejezve) milyen individuális változókkal függ össze: a biológiai nemmel, a nemi szereppel vagy a gyermekkori szülői bánásmóddal (szocializációval). Bár korábban többen is foglalkoztak a konfliktuskezelési stratégiák és a nemi szerepek, valamint a biológiai nem kapcsolatának elemzésével, továbbá a korai szocializáció konfliktuskezelésre gyakorolt hatásával, nem talákoztunk olyan átfogó elméleti modellel, amely az összes említett tényezőt figyelembe véve tárgyalta volna a kérdést. Vizsgálatunk valójában az egyén által alkalmazott konfliktuskezelési stratégiák kialakulásának lehetséges egyedfejlődési útját próbálja felvázolni úgy, hogy közben biológiai, pszichológiai, evolúciós modelleket és empirikus eredményeket használ fel. Az elméleti bevezető alapján a következő hipotéziseket és predikciókat fogalmaztuk meg.

2.1. Nemi és nemiszerep-beli különbség a konfliktuskezelésben

1. hipotézis. A darwini szexuális szelekció intraszexuális szelekciós elméletéből indulunk ki (Andersson, 1994; Darwin, 1871). A tesztoszteronfüggő vonások, amelyek a poliginiaiban (többnejűségben) élő fajok esetében a hímek nőstényekért való vetélkedésének hormonális hátterét jelentik, az ember esetében is mérhető nemek közötti különbséget eredményeznek olyan pszichológiai és viselkedéses változókon keresztül, mint a nemi szerepek és a konfliktuskezelés.

1. predikció. Azt feltételezzük, hogy a nők és férfiak között nincs eltérés a preferált konfliktuskezelési stratégiákban. Közelebbről: a nők nem kooperatívabbak a férfiaknál, és a férfiak nem versengőbbek a nőknél.

2. predikció. Azt feltételezzük, hogy a nők nőiesebbek a férfiaknál és a férfiak férfiasabbak a nőknél a vizsgált egyetemista populációban, azaz a felhasznált nemi szerep kérdőív alapján a nemek között különbség mérhető a nemiszerep-identitás két irányában.

3. predikció. Azt feltételezzük, hogy a vizsgált csoportban nemtől függetlenül magasabb pontszámokat adnak a versengés dimenziójában a magukat maszkulinabb nemiszerep-elvárásokkal azonosítók, mint femininebb nemiszerep-identitású társaik.

4. *predikció.* Azt feltételezzük, hogy a vizsgált csoportban nemtől függetlenül magasabb pontszámokat adnak a kooperativitás dimenziójában a magukat nőiesebb nemiszerep-elvárásokkal azonosítók, mint férfiasabb nemiszerep-identitású társaik.

2.2. Szülői bánásmód és nemi szerep

2. *hipotézis.* A szocializáció evolúciós modelljéből (Belsky és mtsai, 1991) kiindulva azt feltételezzük, hogy amennyiben a nemi szerep kialakulásában szerepet játszanak a gonadális nemi hormonok – amelyek részt vesznek a kedvezőtlen szülői bánásmód és stresszes környezet hatására felgyorsult nemi érésben –, úgy a szülői-gondozói viselkedés és a nemi szerep között összefüggés mutatható ki.

5. *predikció.* Azt feltételezzük, hogy azok, akik gyermekkori emlékeik tekintetében magasabb mértékű szülői elutasításról számolnak be, férfiasabb nemiszerep-elvárásokkal azonosulnak, mint azok, akik alacsonyabb szülői elutasításra emlékeznek vissza.

6. *predikció.* Azt feltételezzük, hogy azok, akik gyermekkori emlékeik tekintetében magasabb mértékű szülői melegségről számolnak be, nőiesebb nemiszerep-elvárásokkal azonosulnak, mint azok, akik alacsonyabb szülői melegségre emlékeznek vissza.

2.3. Szülői bánásmód és konfliktuskezelés

3. *hipotézis.* A szocializáció evolúciós modelljéből kiindulva (Belsky és mtsai, 1991) továbbá azt feltételezzük, hogy a pozitív, illetve negatív szülői környezet hatással van az egyén konfliktuskezelésének alakulására.

7. *predikció.* Azt feltételezzük, hogy azok, akik gyermekkori emlékeik tekintetében magasabb mértékű szülői elutasításról számolnak be, versengőbb konfliktuskezelési stratégiát preferálnak, mint azok, akik alacsonyabb szülői elutasításra emlékeznek vissza.

8. *predikció.* Azt feltételezzük, hogy azok, akik gyermekkori emlékeik tekintetében magasabb mértékű szülői melegségről számolnak be, kooperatívabb konfliktuskezelési stratégiát preferálnak, mint azok, akik alacsonyabb szülői melegségre emlékeznek vissza.

9. *predikció*. Azt feltételezzük, hogy a kora gyermekkori tapasztalatok (szülői bánásmód) és a jelenlegi konfliktuskezelési stratégiák között a nemi szerep mediátor, közvetítő szerepet tölt be.

3. Módszer

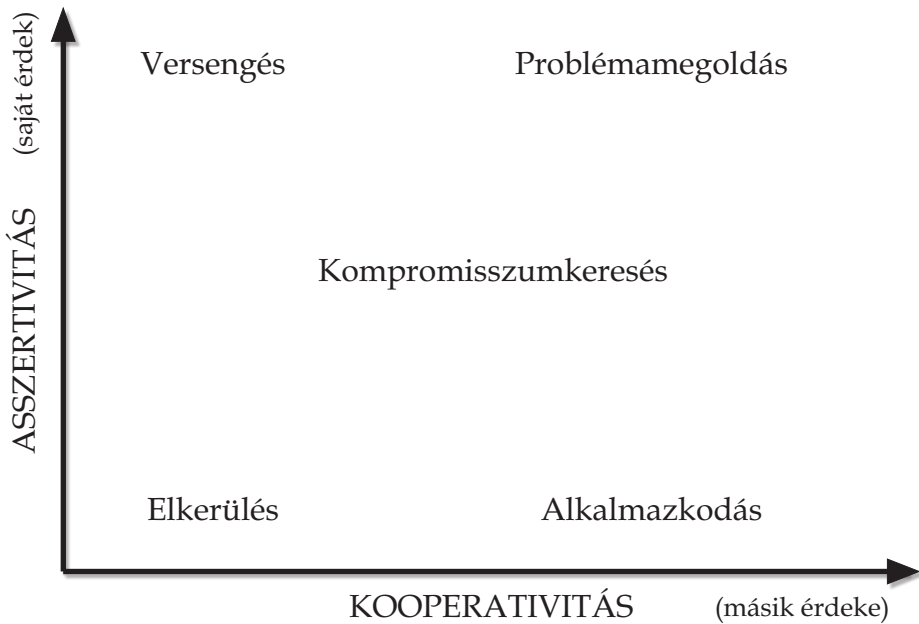
3.1. Minta és eljárás

Az eljárásban 143 egyetemi hallgató vett részt, akik a Pécsi Tudományegyetem különböző karainak hallgatóiként töltötték ki a vizsgálatban használt kérdőíveket. Felhívtuk figyelmüket a pontos, minden kérdésre kiterjedő válaszadásra, valamint az önellenőrzésre is. Ennek ellenére, amikor a kérdőívek adataiból a további számítógépes elemzés miatt adatbázist építettünk, találtunk 18 hiányos, részben kitöltött kérdőívet, amelyeket nem használtunk fel a későbbi analízisben. Így 125 fő adataival dolgoztunk (átlagéletkor = $20,65 \pm 1,55$ év; min = 18 év; max = 26 év). A vizsgált csoport nemi megoszlása hozzávetőleg kiegyenlített volt: a nők 65-en (átlagéletkor = $20,00 \pm 1,11$ év), míg a férfiak 60-an voltak (átlagéletkor = $21,53 \pm 1,66$ év). A kitöltés, adatszolgáltatás minden esetben anonim és önkéntes volt, a résztvevők a folyamat bármely pontján megszakíthatták a részvételt.

A résztvevők papírra nyomtatott tesztcsomagot kaptak, amelyet a tájékoztatást követően egyetemi előadóteremben töltöttek ki csoportosan. A konfliktuskezelés mérésére használt eszköz (TKI) kérdéseit projektoron vetítettük ki, a kérdőívcsomag ennél az eszköznél csak a válaszlapot tartalmazta.

3.2. Mérőeszközök

Konfliktuskezelés. Az egyén által preferált konfliktuskezelési stratégiák mérésére a Thomas és Kilmann (1974) által bevezetett, a szerzők nevét viselő Konfliktuskezelési Kérdőívet használtuk (Thomas–Kilmann Conflict Mode Instrument – TKI), amely két dimenzióban méri a válaszadó konfliktusokkal kapcsolatos megoldási módjait. Az eszköz magyar nyelven validált változatának hiányában Túri (2010) munkájára támaszkodtunk. A TKI elmélete szerint a személyek közötti érdekütközésből fakadó konfliktusoknál alapvetően két nézőpont létezik: a saját érdek és a másik érdeke. Az elmélet így két konfliktuskezelési dimenziót említ: az asszertivitást és a kooperativitást. Az asszertivitás dimenziója az egyén saját céljai eléréséhez, azok megvalósításához szükséges szándékok motivációs bázisával van

1. ábra. A Thomas-Kilmann-féle dimenziók és az öt konfliktuskezelési stratégia megjelenítése (Thomas & Kilmann, 1974)

kapcsolatban. Ebben a megközelítésben az asszertivitást leginkább önérdék-érvényesítésnek nevezhetnénk, amelyben a hangsúly a saját érdek elérésén van a másik érdekével szemben. A TKI által megrajzolt konfliktuskezelési profil (1. ábra) öt stratégiájából kettő függ össze az asszertivitás magas pontszámával: a versengés és a problémamegoldás. A kompromisszumkeresés az asszertivitás középértékével függ össze és mindkét dimenziót egyaránt tartalmazza. A TKI kooperativitás-dimenziója az egyén azon törekvésével függ össze, amely hatására engedi vagy hozzásegíti a másik felet saját céljai eléréséhez, megvalósításához. Az öt stratégia közül az alkalmazkodás és a problémamegoldás függ össze a kooperativitás magas pontszámaival, míg a kompromisszumkeresés a kooperativitás közepes erősségét jelenti.

A TKI kényszerválasztáson alapuló teszt: harminc választási helyzetben két-két állítás közül kell a vizsgálati személynek a rá leginkább jellemzőt kiválasztania. Az egyes állítások az öt stratégiát jelenítik meg. Mivel eljárásunk a kooperativitás-asszertivitás dimenziók vizsgálatát tűzte ki célul, az öt stratégia pontszámait a 2. ábrán látható módszerrel redukáltuk. Ezzel az volt a célunk, hogy a TKI-t mintegy „visszafordítsuk” a kooperativitás-asszertivitás nyers pontszámaira. A kompromisszumkészség pont-

számát kihagytuk az elemzésből, mert ez a stratégia tartalmazza mindkét dimenziót. Ezt a redukciót a skála elméleti hátterére alapoztuk, és tudomásunk szerint először alkalmaztuk.

$$\begin{aligned} \text{asszertivitás} &= (\text{versengés} - \text{elkerülés}) + (\text{együttműködés} - \text{alkalmazkodás}) \\ \text{kooperativitás} &= (\text{együttműködés} - \text{versengés}) + (\text{alkalmazkodás} - \text{elkerülés}) \end{aligned}$$

2. ábra. A vizsgálatban használt asszertivitás és kooperativitás dimenziók számítási képletei

Nemi szerepek. A nemi szerep mérésére a Bem-féle Nemi Szerep Kérdőívet (Bem Sex Role Inventory – BSRI) használtuk (Bem, 1974, 1981; Lippa, 1991), amely 60 itemből áll (20 férfias, 20 nőies, 20 nemi szereptől független tulajdonság), és amelyen 7-fokú Likert-skála segítségével kell megítélnie a kitöltőnek, hogy milyen mértékben érvényes rá egy-egy adott tulajdonság (1 = soha vagy majdnem soha, 7 = mindig vagy majdnem mindig igaz). Az eredeti Bem-féle kérdőív négyfajta nemiszerep-identitást különböztetett meg a nőiesség és férfiasság pontszámok konstellációja alapján. Feminin (magas nőiesség és alacsony férfiasság pontszámok esetén), maszkulin (magas férfiasság és alacsony nőiesség pontszámok esetén), differenciálatlan (alacsony nőiesség és férfiasság mellett) és androgün (magas nőiesség és férfiasság esetén). Mivel vizsgálatunkban a magukat nőiesebbnek tartók eredményeit akartuk összevetni a magukat férfiasabbnak észlelőkével, a válaszadók maszkulinitás-értékének összegét kivontuk a feminitás-értékének összegéből és egyetlen maszkulinitás–feminitás adatsorral dolgoztunk. A magasabb értékek azt jelentették, hogy a vizsgálati személy inkább feminin, míg az alacsonyabb értékek azt, hogy inkább maszkulin nemiszerep-elvárásokkal azonosította magát. Ezzel az eljárással más kutatásokban is találkozhatunk (Csathó & mtsai, 2003), és Bem (1981) maga is javasolja az adatok ilyenfajta redukcióját. Mivel az eszközt tudomásunk szerint magyar nyelven nem validálták, Csathó és munkatársai (2003) fordítását használtuk.

Szülői bánásmód. A szülői bánásmód vizsgálata azon a feltételezésen alapul, hogy a szülők nevelési stílusa hatással van a gyermek személyiség-fejlődésére. A szülőkkel kapcsolatos korai tapasztalatokat mint a társas környezet, a szocializáció egyfajta hatását a Neveltetésem Emlékei Kérdőív (Egna Minnen Beträffande Uppfostran – EMBU) segítségével mértük (Arrindell & mtsai, 1999). Az eszköz 23 item alkalmazásával, anyával és apával kapcsolatos bánásmódra vonatkozó emlékeket mér 3 dimenzióban, az érzelmi melegség, az elutasítás és a túlgámolítás tekintetében. Az esz-

1. táblázat. A vizsgálatban használt eszközök megbízhatóságának statisztikai mutatói

Eszköz	Skála	Itemszám	Cronbach- α
Thomas–Kilmann-féle Konfliktuskezelési Kérdőív	Versengés	12	0,81
	Problémamegoldás	12	0,42
	Elkerülés	12	0,36
	Alkalmazkodás	12	0,76
Bem-féle Nemi Szerep Kérdőív	Maszkulinitás	20	0,86
	Feminitás	20	0,79
Neveltetésem Emlékei Kérdőív	Apai érzelmi melegség	6	0,89
	Anyai érzelmi melegség	6	0,85
	Apai túlvédés	10	0,76
	Anyai túlvédés	10	0,80
	Apai érzelmi visszautasítás	7	0,73
	Anyai érzelmi visszautasítás	7	0,73

köz magyar változatát Arrindell és munkatársainak (1999) kutatásában használták először.

Az alkalmazott eszközök belső konzisztenciájára vonatkozó adatokat az 1. táblázat foglalja össze.

3.3. Alkalmazott statisztikai eljárások

A statisztikai elemzéseket SPSS 17.0 for Windows programcsomaggal végeztük. Változóink közül a konfliktuskezelés (asszertivitás–kooperativitás) dimenziói normál eloszlást mutattak, így a konfliktuskezelés dimenzióiban mutató nemi különbségeket, illetve a maszkulinabb és femininebb csoport közti különbségeket függetlenmintás t -próbával teszteltük. Mivel a maszkulinitás–feminitás index és a szülői érzelmi melegség, valamint érzelmi elutasítás változók eloszlása szignifikánsan eltért a normál eloszlástól, a konfliktuskezelési dimenziók, a Bem-féle maszkulinitás–feminitás index és a szülői bánásmód retrospektív felidézése közötti összefüggéseket Spearman-féle korrelációval vizsgáltuk. Végül a konfliktuskezelési dimenziók és a szülői bánásmód közötti összefüggést parciális korreláció segítségével is elemeztük, a Bem-féle maszkulinitás–feminitás indexre kontrollálva.

4. Eredmények

4.1. Nemi és nemiszerep-beli különbségek a konfliktuskezelés dimenzióiban

Elsőként a nők és férfiak Thomas–Kilmann-féle kérdőívből számolt kooperativitás- és asszertivitás-pontszámát hasonlítottuk össze függetlenminta t -próbával. A kooperativitás terén a nők ($0,64 \pm 5,37$) és a férfiak ($-0,68 \pm 5,52$) értékei nem különböztek szignifikáns mértékben ($t_{(123)} = -1,37$; $p = 0,175$). Ugyanígy az asszertivitás-pontszámában sem mutatkozott különbség ($t_{(123)} = 0,318$; $p = 0,751$) a nők és a férfiak között. Tehát elmondható, hogy jelen vizsgálatban nem találtunk különbséget férfiak és nők kooperativitása és asszertivitása között.

Következőként mintánkat kétfelé osztottuk úgy, hogy a Bem-féle maszkulinitás–feminitás indexen alacsonyabb pontszámot elért személyek az egyik csoportba, magasabb pontszámú társaik pedig a másik csoportba tartozzanak. Így a minta maszkulinabb ($n = 63$; 20 nő) és femininebb ($n = 62$; 45 nő) felének kooperativitás- és asszertivitás-pontszámait is összehasonlíthattuk. A függetlenminta t -próbával való összehasonlítás során a kooperativitás esetén azt kaptuk, hogy a minta femininebb fele ($1,90 \pm 4,86$) a maszkulinabb egyénekből álló csoportnál ($-1,86 \pm 5,41$) szignifikánsan magasabb kooperativitásról számolt be ($t_{(123)} = -4,086$; $p < 0,001$). Az asszertivitással kapcsolatban azt kaptuk, hogy a maszkulinabb egyének ($3,60 \pm 7,48$) szignifikánsan magasabb asszertivitásról számolnak be ($t_{(115,557)} = 5,618$; $p < 0,001$), mint a minta feminin fele ($-3,06 \pm 5,68$). Az első számú hiba kiküszöbölésére Bonferroni-korrekciónak végeztünk, amely az érvényes szignifikanciaszintet 0,025 értékben állapította meg. Eredményeink ilyen szignifikancia-szint mellett is érvényesek.

Az eredmények értelmezésének árnyalásához és második predikciónk teszteléséhez függetlenminta t -próbával összehasonlítottuk férfiak és nők Bem-féle maszkulinitás–feminitás indexen elért pontszámát. A statisztikai elemzés megmutatta, hogy a nők ($19,49 \pm 20,60$) szignifikánsan femininebbek ($t_{(123)} = -5,416$; $p < 0,001$), mint a férfiak ($-0,23 \pm 20,06$). A biológiai nem és a nemiszerep-identitás esetleges interakcióját kétszemponotú varianciaanalízissel vizsgáltuk. A két változó interakciója az asszertivitás [$F(1) = 0,051$; $p = 0,596$] és a kooperativitás [$F(1) = 0,912$; $p = 0,894$] esetén sem bizonyult szignifikánsnak.

4.2. A szülői bánásmód, a konfliktusmegoldás és a nemi szerep összefüggései

A három változócsoporthoz közti összefüggéseket Spearman-féle korrelációelemzéssel teszteltük. Az eredményeket a 2. táblázat mutatja be. Az eredmények szerint az apai és anyai visszautasítás magasabb szintje és az apa érzelmi melegségének alacsonyabb megítélése magasabb asszertivitással járt együtt. Az alacsonyabb apai és anyai visszautasítás, illetve a magasabb apai és anyai érzelmi melegség femininebb nemi szereppel járt együtt. Emellett a femininebb nemi szerep magasabb kooperativitással és alacsonyabb asszertivitással társult.

2. táblázat. Kooperativitás, asszertivitás, maskulinitás–feminitás index és szülői bánásmód összefüggései. A magasabb Bem-index femininebb, az alacsonyabb maskulinabb nemiszerep-identitást jelöl

		Asszertivitás	Maszkulinitás–feminitás index	Apai visszautasítás	Anyai visszautasítás	Apai érzelmi melegség	Anyai érzelmi melegség	Apai túlvédés	Anyai túlvédés
Kooperativitás	r	-0,398	0,510	-0,128	-0,118	0,130	0,090	0,034	0,062
	p	< 0,001	< 0,001	0,156	0,189	0,148	0,320	0,705	0,492
Asszertivitás	r	-	-0,574	0,235	0,205	-0,186	-0,107	< 0,001	-0,029
	p	-	< 0,001	0,008	0,022	0,038	0,233	1	0,748
Maszkulinitás–feminitás index	r	-	-	-0,300	-0,265	0,274	0,230	0,046	0,030
	p	-	-	0,001	0,003	0,002	0,010	0,610	0,737

4.3. A nemi szerep lehetséges közvetítő szerepe a szülői bánásmód és konfliktusmegoldás között

A nemi szerep szülői bánásmód és konfliktusmegoldás közti lehetséges közvetítő szerepének vizsgálatára parciális korrelációs együtthatókat számítottunk. A parciális korrelációt a szülői bánásmód változók és a konfliktusmegoldás dimenziói között futtattuk a Bem-féle maskulinitás–feminitás indexre kontrollálva. Eredményeinket a 3. táblázat tartalmazza. A korábbi eredményekből az apai és anyai visszautasítás és az asszertivitás, illetve az apai érzelmi melegség és asszertivitás együttjárása volt releváns a mediációelemzés számára, mivel ezen a területeken találtuk, hogy mindhárom változó csoportból származó változók szignifikánsan

3. táblázat. A konfliktuskezelési dimenziók és a szülői bánásmód közötti parciális korreláció a Bem-féle maszkulinitás–feminitás indexre kontrollálva

		Apai vissza- utasítás	Anyai vissza- utasítás	Apai érzelmi melegség	Anyai érzelmi melegség	Apai túlvédés	Anyai túlvédés
Kooperativitás	r	0,031	0,020	-0,012	-0,033	0,012	0,054
	p	0,732	0,823	0,897	0,713	0,891	0,550
Asszertivitás	r	0,081	0,067	-0,036	0,031	0,032	-0,014
	p	0,374	0,459	0,693	0,730	0,722	0,876

korrelálnak egymással. A parciális korrelációs számítás eredményei megmutatták, hogy ezek a szignifikáns összefüggések a nemi szerep kontrollálásával eltűnnek.

5. Megbeszélés

Vizsgálatunkban az egyén által előnyben részesített konfliktuskezelési stratégiák (kooperativitás, asszertivitás) kialakulásának lehetséges korai környezeti hatásokkal való összefüggését igyekeztünk felvázolni. Arra voltunk kíváncsiak, hogy a biológiailag meghatározott nem, a nemi szerep és a szülői bánásmód miként függ össze a preferált konfliktuskezeléssel. A vizsgálat céljának leírásakor megfogalmazott predikciók maradéktalanul beigazolódtak. Vizsgálati eredményeinket közvetett bizonyítékként értékeljük, amelyek két lehetséges útvonalat rajzolnak fel a korai tapasztalatok, a nemi hormonokkal összefüggő nemi szerepek és a konfliktuskezelés kialakulásának hátterében.

A nem és a nemi szerep elemzésekor azt találtuk, hogy a kooperativitás és az asszertivitás nem függ a biológiai nemtől, azaz a férfiak nem asszertívebbek, mint a nők, a nők pedig nem kooperatívabbak, mint a férfiak (1. predikció). Amikor az önmagukra vonatkozó nemiszerep-elváráson alapuló kérdőív (BSRI) adatait elemeztük, kiderült, hogy a nemi szerepek kötődtek a biológiai nemhez, azaz a nők nőiesebbek, mint a férfiak; a férfiak pedig férfiasabbak, mint a nők a vizsgált egyetemista populációban (2. predikció). A konfliktuskezelés és a nemi szerepek kapcsolatát elemezve azt találtuk, hogy a férfiasabb nemi szerepekkel azonosulók – nemtől függetlenül – asszertívebb konfliktuskezelési stratégiát preferálnak, mint femininebb társaik (3. predikció). A magukat nőiesebb szerepelvárásokkal azonosítók pedig kooperatívabbak azoknál a társaiknál, akik férfiasabb tulajdonságokkal jellemezték önmagukat (4. predikció).

A szülői bánásmóddal összefüggésben azt találtuk, hogy a negatívabb szülői bánásmódra (magasabb apai és anyai elutasításra) visszaemlékezők maszkulinabbnak érzélik magukat, mint akik kevésbé negatív bánásmódról számolnak be (5. predikció). Ezzel összhangban, akik pozitívabb szülői bánásmódra (magasabb apai és anyai melegség) emlékeznek vissza, azok femininebbnek érzélik magukat, mint azok, akik kevésbé pozitív szülői bánásmódról számolnak be (6. predikció).

A konfliktuskezelés és szülői bánásmód kapcsolatának elemzésekor az asszertivitással találtunk összefüggéseket. A negatívabb szülői bánásmódra (magasabb apai és anyai elutasításra) visszaemlékezők asszertívebb konfliktuskezelési stratégiát preferálnak, mint azok, akik alacsonyabb fokú visszautasításról számolnak be (7. predikció). Továbbá, a pozitívabb szülői bánásmódra visszaemlékezők (magasabb apai melegség) kevésbé asszertív konfliktuskezelést részesítenek előnyben (8. predikció). Ugyanakkor a szülői bánásmód és a konfliktuskezelés fent leírt kapcsolatának további elemzésekor, amikor a nemi szerep hatását parciális korrelációval kontrolláltuk, azt találtuk, hogy nincs szignifikáns összefüggés a korai tapasztalatok és a jelenlegi konfliktuskezelés között. Azaz a nemi szerepet felfoghatjuk egyfajta közvetítőként, amely a múltbéli emlékek és a jelen döntései között mediál (9. predikció).

Mivel eredményeink a nemi szerep fontosságát jelzik a korai tapasztalatok és a későbbi konfliktuskezelés között, a nemi szerep hagyományos szociálkonstruktivista megközelítése mellett egyéb értelmezési lehetőséget is figyelembe veszünk. Csathó és munkatársai (2003) vizsgálatában 2:4 ujjarányt² mérték, amelyet a BSRI-n mért feminitás–maszkulinitás pontszámokkal vetettek egybe, és arra a következtetésre jutottak, hogy a prenatális gonadális hormonok jelentős faktorai lehetnek a nemiszerep-identitás fejlődésének. A kutatók azt találták, hogy azok a nők, akiknél férfiasabb ujjarányt mérték, maszkulinabb nemi szerepekkel azonosították magukat. Mivel az alacsony 2:4 ujjarány megbízható indikátora a magzati hormonális státusznak, és negatívan viszonyul a prenatális tesztoszteronszinthez, viszont pozitív kapcsolatban van a prenatális ösztrogénszinttel, elmondhatjuk, hogy a magzati tesztoszteron magasabb szintje férfiasabb nemiszerep-identitáshoz vezet.

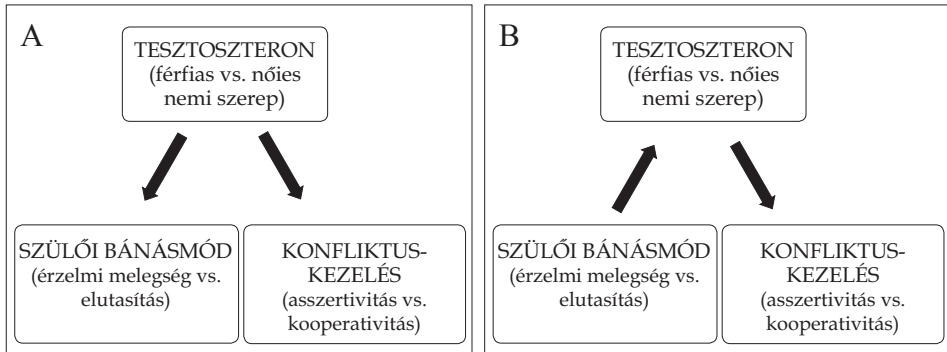
Hasonló következtetésre jutottak azok a kutatók is, akik a prenatális szteroidoknak a felnőttkori személyiségvonásokra gyakorolt hatását vizs-

² A 2:4 ujjarányt (2D:4D) úgy kapjuk, hogy a kéz mutatóujjának hosszát elosztjuk a gyűrűs ujj hosszával. Ez az ujjarány – máig nem tisztázott közvetítő folyamatok egyfajta melléktermékeként – a prenatális gonadális hormonműködés megbízható indikátorának tekinthető a különböző emlős fajoknál, így az ember esetében is.

gálták a CAH³ következtében férfiasabbá vált (virilizálódott) nők esetében. A CAH-lányoknál alacsonyabb 2:4 ujjarányt mértek, mint a nemileg illesztett kontrollcsoport esetében (Brown, Hines, Fane, & Breedlove, 2001). A vizsgált személyiségvonások tekintetében azt találták, hogy a CAH-nők minden esetben a férfiasabb irányba tértek el a kontrollnak használt egészséges női populációtól (Collaer & Hines, 1995). Számos tanulmány egybehangzó eredménye szerint a CAH-nőket gyerekkorukban inkább a fiús játékok érdekelték (Hines, Brook & Conway, 2004; Pasterski & mtsai, 2011). Ezekben az esetekben tehát egy kóros működés következtében emelkedett meg a magzati tesztoszteronszint, amely hatással volt a későbbi pszichológiai fejlődésre, többek között a nemi szerep alakulására is. Ezekben az esetekben azonban csak a CAH-nők azonos nemű kontrollcsoporttal összehasonlított gyerekkori játékaiban, nemi szerepével kapcsolatos preferenciájában találtak eltérést a kutatók, a CAH-férfiak és normál férfiak viszonylatában nem. Ha a magzati tesztoszteronszint emelkedése hatással lehet a későbbi (asszertív) viselkedésre és a nemi szerepre, az továbbra is kérdés lehet, hogy milyen mechanizmuson keresztül történik ez, és milyen szerepe lehet ebben a kora gyerekkori tapasztalatoknak.

Eredményeink birtokában két lehetséges modellt feltételezünk. Az egyik szerint első lépésben a magasabb prenatális tesztoszteronszint jön létre öröklődő komponenseken keresztül, amely befolyásolja a későbbi szülő-gyerek kapcsolatot és a konfliktusokkal való megküzdést is (3A ábra). Ezek a magasabb tesztoszteronszintű gyerekek lehetnek azok, akikhez nehéz illeszkedni a szülőnek, mert nem könnyű felismerni a csecsemő igényét. Ezeket a babákat nehezebb vagy lehetetlen megnyugtatni, ezért csökken a szülők kompetenciaérzése. Amikor Strong és Dabbs (2000) egészen fiatal, 3–8, valamint 9–12 éves egészséges hormonháztartású gyerekek (lányok és fiúk vegyes csoportját) vizsgálta, azt találta, hogy a magasabb tesztoszteronszint együtt járt a (szülő által megítélt) alacsonyabb kötődéssel, valamint a gyermek függetlenséget kereső és antiszociális viselkedésével. Eredményeink ebben a modellben tehát úgy értelmezhetők, hogy a magas magzati tesztoszteronszint hatására kialakuló férfiasabb nemiszerep-identitás egyrésztől negatív szülői bánásmódot aktivál, másrészt pedig asszertívebb konfliktusmegoldó viselkedéshez vezet.

³ A veleszületett adrenális túlnövés (congenitalis adrenalis hyperplasia – CAH) a szteroid hormontermelés genetikai zavarát jelenti. Az ilyen betegeknél egy génhiba miatt a szteroid bioszintézis enzimeinek aktivitása csökken vagy teljesen hiányzik, ami a mellékvesék megnagyobbodásával jár együtt. Az enzimblokk miatt a mellékvesei eredetű (adrenalis) és a nemi szervekben termelődő (gonadális) szteroidképzés komplex zavara következik be. A blokk előtti fázisban a szteroidok termelése fokozódik, a blokk után csökken.

3. ábra. Konfliktuskezelés, szülői bánásmód és nemi szerep kapcsolatának két lehetséges modellje

A másik lehetséges magyarázó modell szerint a szocializáció evolúciós modelljéből indulunk ki. Ebben a gondolatmenetben a magasabb gonadális tesztoszteronszint által létrehozott maskulinabb nemiszerep-identitás közvetít a negatív szülői bánásmód (magasabb érzelmi elutasításra) és az egyén későbbi asszertívebb viselkedése között (3B ábra). Elképzelhető tehát, hogy a magasabb tesztoszteronszint a bizonyos szempontból elhanyagoló, fenyegető környezetre adott adaptív válasz eredménye, amely éppen azon keresztül segíti az egyén megküzdését, hogy versengő, önérdék-érvényesítő magatartást eredményez. Mivel az egyén gyermekkori tapasztalata az volt, hogy szempontját nem veszik figyelembe (kötődés iránti igény elutasítása a gondozó részéről), a későbbiekben sem számít arra, hogy mások figyelembe veszik érdekeit. Így egyfajta védekezésként alakul ki az asszertív stratégia, ahol mások együttműködési hajlandóságától függetlenül próbálja elérni az egyén érdekeit. Ennek az elképzelésnek a létjogosultságát erősítik azok a vizsgálati eredmények, amelyek nem találtak összefüggést a prenatális gonadális hormonok feltételezett markere (a 2:4-es ujjarány) és a nyálban mért tesztoszteron között (Beaton, Rudling, Kissling, Taurines, & Thome, 2011). Ez azt jelenheti ugyanis, hogy a szervezetben megemelkedő tesztoszteronszint, amely a szervrendszerek kialakulására gyakorol hatást (organizációs szint), nem feltétlenül mutatkozik meg a hétköznapi viselkedésben is (aktivációs szint). Tehát az asszertivitás proximális háttérében álló magasabb tesztoszteronkoncentráció a születés utáni társas és tárgyi környezet kiértékelésének következménye is lehet.

6. Korlátok

Vizsgálatunknak több korlátja is van. Elsőként a minta sajátosságát említhetjük: vizsgálatunkat alacsony elemszámú, homogén minta elemzésével készítettük. Egy ilyen egyetemistákból álló csoport hazánkban az átlagosnál magasabb szocioökonómiai státuszú családokat feltételez. A szülői bánásmód önbeszámoló alapján, retrospektív feltérképezésének módszere erősen torzíthatja az emlékeket. Másodsorban, a felhasznált kérdőívek egy részének magyar validálása még nem történt meg. Mivel csak kérdőívekkel dolgoztunk, a hormonszintről nincsenek adataink, csupán hasonló vizsgálatok eredményeire támaszkodva építettük fel magyarázatunkat, ami ennél fogva spekulatív jellegű.

Továbbá, a vizsgálati eljárásunkban alkalmazott módszer (kérdőívek) segítségével nem lehet egyértelműen eldönteni, hogy melyik modell képes hitelesebb képet adni a valóságról. Valószínűleg nincs elegendő rendelkezésünkre álló adat ahhoz, hogy minden kétséget kizáróan állást foglalhassunk abban a kérdésben, hogy a konfliktuskezelés kialakulásában melyik tényező játssza az elsődleges szerepet. Az is elképzelhető, hogy a korai gyermekkori tapasztalatok és az egyén maszkulinizációja egymást kölcsönösen megerősítő folyamatok, amelyek egyik viselkedéses változója az asszertív konfliktuskezelés. Vizsgálatunknak korlátja és talán erőssége is egyben, hogy a rendelkezésünkre álló adatok alapján alternatív hipotetikus modelleket állítottunk fel a jelenség magyarázatára. A hiányzó válaszok megtalálására újabb vizsgálatokra lesz szükség.

Irodalom

- Andersson, M. (1994). *Sexual selection*. New Jersey: Princeton University Press
- Archer, J. (2006). Testosterone and human aggression: An evaluation of the challenge hypothesis. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 30, 319–345.
- Arrindell, W.A., Sanavio, E., Aguilar, G., Sica, C., Hatzichristou, C., Eisemann, M., et al. (1999). The development of a short form of the EMBU. Its appraisal with students in Greece, Guatemala, Hungary and Italy. *Personality & Individual Differences*, 27, 613–628.
- Auyeung, B., Baron-Cohen, S., Ashwin, E., Knickmeyer, R.C., Taylor, K., Hackett, G., et al. (2009). Fetal testosterone predicts sexually differentiated childhood behavior in girls and in boys. *Psychological Science*, 20(2), 144–148.
- Baucom, D.H., Besch, P.K., & Callahan, S. (1985). Relation between testosterone concentration, sex role identity, and personality among females. *Journal of Personality and Social Psychology*, 48(5), 1218–1226.
- Beaton, A.A., Rudling, N., Kissling, C., Taurines, R., Thome, J. (2011). Digit ratio (2D:4D), salivary testosterone, and handedness. *Laterality*, 16(2), 136–155.

- Belsky, J., Steinberg, L., & Draper, P. (1991). Childhood experience, interpersonal development, and reproductive strategy: An evolutionary theory of socialization. *Child Development, 62*, 647–670.
- Bem, S.L. (1974). The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 42*, 155–162.
- Bem, S.L. (1981). *Bem Sex Role Inventory: Professional manual*. Palo Alto: Consulting Psychological Press
- Borgerhoff Mulder, M. (2000). Optimizing offspring: The quantity–quality tradeoff in agropastoral Kipsigis. *Evolution and Human Behavior, 21*, 391–410.
- Brown, W.M., Hines, M., Fane, B., & Breedlove, S.M. (2001). Masculinized finger length ratios in humans with congenital adrenal hyperplasia (CAH). *Hormones and Behavior, 39*, 325–326.
- Buss, D. (1994). *The evolution of desire: Strategies of human mating*. New York: Basic Books
- Chafetz, J.S. (1978). *Masculine/feminine or human? An overview of the sociology of sex roles*. Itasca: F. E. Peacock
- Cingöz-Ulu, B. & Lalonde, R.N. (2007). The role of culture and relational context in interpersonal conflict: Do Turks and Canadians use different conflict management strategies? *International Journal of Intercultural Relations, 31*(4), 443–458.
- Collaer, M.L., & Hines, M. (1995). Human behavioral sex differences: A role of gonadal hormones during early development. *Psychological Bulletin, 118*(1), 55–107.
- Csathó, Á., Osváth, A., Bicsák, É., Karádi, K., Manning, J., & Kállai, J. (2003). Sex role identity related to the ratio of second to fourth digit length in women. *Biological Psychology, 62*, 147–156.
- Dabbs, J.M., Jr., Bernieri, F.J., Strong, R.K., Campo, R., & Milun, R. (2001). Going on stage: Testosterone in greetings and meetings. *Journal of Research in Personality, 35*, 27–40.
- Darwin, C. (1871). *The descent of man and selection in relation to sex*. London: John Murray
- De Dreu, C.K.W., & Gelfand, M.J. (Eds., 2008). *The psychology of conflict and conflict management in organizations*. New York: Lawrence Erlbaum
- Deutsch, M. (1973). *The resolution of conflict: Constructive and destructive processes*. New Haven: Yale University Press
- Doyle, J.A., & Paludi, M.A. (1998). *Sex and gender. The human experience*. Boston: McGraw-Hill
- Draper, P., & Belsky, J. (1990). The relevance of evolutionary thinking for issues in personality development. *Journal of Personality, 58*, 141–162.
- Fink, B., Manning, J.T., & Neave, N. (2004). Second to fourth digit ratio and the ‘big five’ personality factors. *Personality & Individual Differences, 37*, 495–503.
- Fülöp, M. (2001). A versengés mint szociális képesség. In B. Csapó, & T. Vidákovich (szerk.), *Neveléstudomány az ezredfordulón* (133–146). Budapest: Tankönyvkiadó
- Gayle, B., Preiss, R., & Allen, M. (1991). *Sex differences in conflict management strategy selection: A meta-analytic review*. Paper presented at the International Communication Association Convention, Chicago, Illinois. (Letöltve az alábbi adatbázisból 2012. 01.13-án: ERIC Document # ED 334 624)
- Gneezy, U., Leonard, K.L., & List, J.A. (2009). Gender differences in competition: Evidence from a matrilineal and a patriarchal society. *Econometrica, 77*(5), 1637–1664.
- Hines, M., Brook, C., & Conway, G.S. (2004). Androgen and psychosexual development: Core gender identity, sexual orientation and recalled childhood gender role behavior in men and women with congenital adrenal hyperplasia (CAH). *Journal of Sex Research, 41*, 75–81.

- Holt, J.L., & DeVore, C.J. (2005). Culture, gender, organizational role, and styles of conflict resolution: A meta-analysis. *International Journal of Intercultural Relations*, 29, 165–196.
- Josephs, R.A., Telch, M.J., Hixon, J.G., Evans, J.J., Lee, H., Knopik, V.S., et al. (2012). Genetic and hormonal sensitivity to threat: Testing a serotonin transporter genotype x testosterone interaction. *Psychoneuroendocrinology*, 37(6), 752–761.
- Korabik, K., Baril, G., & Watson, C. (1993). Managers' conflict management style and leadership effectiveness: The moderating effects of gender. *Sex Roles*, 29, 405–418.
- Kuzawa, C.W., Adair, L.S., Lee, N., & McDade, T.W. (2010). Rapid weight gain after birth predicts life history and reproductive strategy in Filipino males. *Proceedings of National Academy of Sciences*, 107(39), 16800–16805.
- Lippa, R. (1991). Some psychometric characteristics of gender diagnosticity measures: Reliability, validity, consistency across domains, and relationship to big five. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(6), 1000–1011.
- Muller, M.N., & Wrangham, R.W. (2004). Dominance, aggression and testosterone in wild chimpanzees: A test of the challenge hypothesis. *Animal Behaviour*, 67, 113–123.
- Pasterski, V., Geffner, M.E., Brain, C., Hindmarsh, P., Brook, C., & Hines, M. (2011). Prenatal hormones and childhood sex segregation: Playmate and play style preferences in girls with congenital adrenal hyperplasia. *Hormones and Behavior*, 59(4), 549–555.
- Plomin, R. (2001). Genetics and behavior. *The Psychologist*, 14(3), 134–139.
- Schneider, B., Benenson, J., Fülöp, M., Berkics, M., & Sándor, M. (2011). Cooperation and competition. In P.K. Smith, & C.H. Hart (Eds.), *The Wiley-Blackwell handbook of childhood social development* (472–490). London: Blackwell Publishing Ltd.
- Seligman, M.E.P. (1975). *Helplessness: On depression, development, and death*. San Francisco: W.H. Freeman
- Sorenson, P. & Hawkins, K. (1995). Gender, psychological type and conflict style preference. *Management Communication Quarterly*, 9, 115–127.
- Stockard, J., & Lach, D. (1989). Conflict resolution: Sex and gender roles. In J.B. Gittler (Ed.), *The annual review of conflict knowledge and conflict resolution* (Vol. 1, 69–99). New York: Garland Publishing Inc.
- Strong, R.K., & Dabbs Jr., J.M. (2000). Testosterone and behavior in normal young children. *Personality and Individual Differences*, 28, 909–915.
- Thomas, K.W., & Kilmann, R.H. (1974). *Thomas-Kilmann Conflict Mode Instrument*. Mountain View: Xicom
- Túri, V. (2010). *A pszichés terhelés hatása különleges helyzetekben, különös tekintettel a megküzdési stratégiák nemek szerinti változataira. Doktori értekezés*. Budapest: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem
- Wingfield, J.C., Hegner, R.E., Dufty, A.M.Jr., & Ball, G.F. (1990). The "challenge hypothesis": Theoretical implications for patterns of testosterone secretion, mating systems, and breeding strategies. *American Naturalist*, 136, 829–846.
- Wingfield, J.C., Jacobs, J.D., Tramontin, A.D., Perfito, N., Meddle, S., Maney, D.L., et al. (1999). Toward an ecological basis of hormone-behavior interactions in reproduction of birds. In K. Wallen, & J. Schneider (Eds.), *Reproduction in context* (85–128). Cambridge: M.I.T. Press
- Wright, N.D., Bahrami, B., Johnson, E., Di Malta, G., Rees, G. Frith, C.D., et al. (2012). Testosterone disrupts human collaboration by increasing egocentric choices. *Proceedings of the Royal Society B*, 279, 2275–2280.

Köszönetnyilvánítás

Az első szerző a kutatás és a cikk írása idején OTKA posztdoktori pályázati támogatásban részesült (PD83794).

Parental bonding and conflict management: Sex differences and sex roles

MESKÓ, NORBERT – LÁNG, ANDRÁS – FERENCZHALMY, RÉKA –
MIKLÓS, KRISZTINA – GLÖCKNER, BARBARA

Theoretical background: Conflict management is an interdisciplinary topic of psychology. Scientific research mostly focuses on variables connected to assertive and cooperative behavior, while applied fields emphasize education and techniques of the above mentioned behaviors. Several studies report biological sex, sex roles and parental bonding to have an effect on individual differences in conflict management strategies. *Aim of the study:* Aim of the study was to reveal, how biological sex, sex roles and parental bonding effect preferred conflict management strategies. *Method:* We measured sex roles with the Bem Sex Role Inventory (BSRI), parental bonding with the Memories On Parenting Questionnaire (Egna Minnen Beträffande Uppfostran, EMBU), and conflict management strategies with the Thomas–Kilmann Instrument (TKI). Sample consisted of 125 university students (65 female, 60 male). *Results:* We found that (1) while dimensions of conflict management (i.e. assertiveness and cooperativeness) were independent of biological sex, more feminine individuals were more cooperative and more masculine individuals were more assertive. (2) Childhood socialization was associated with formation of sex roles and conflict management style as well: subjects reporting higher parental rejection were more masculine and more assertive, while individuals reporting higher parental emotional warmth were more feminine and more cooperative. (3) When calculating partial correlation coefficients between the dimensions of conflict management and parental bonding controlling for sex roles, the correlation disappeared. *Discussion:* Because previous studies showed correlation between sex role identity and prenatal gonadal hormones (as indicated by 2D:4D digit ratio), we explain our result from a bio-psychological perspective. In this article, we present two alternative models that account for the connection between masculine sex role induced by higher levels of testosterone, assertive conflict management and rejecting, cold parental caregiving.

Keywords: assertiveness, cooperativeness, parental bonding, sex role, sex hormones